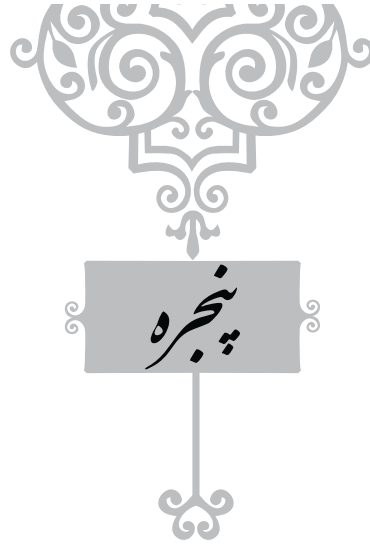

آسیب‌شناسی ادبیات دینی

عقل سرور احساس است!

سخنان محمدناصری

مدیرمسئول مجلات رشد در جمع سردبیران مجلات دانش‌آموزی رشد

پنجره

اشاره..... دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی در سال ۱۳۹۴، در سلسله نشست‌های موضوعی با حضور سردبیران، به مقوله «تربیت دینی» پرداخت. در یکی از این جلسات، در تاریخ ۲۲ تیرماه، مدیرمسئول مجلات رشد با اشاره به مباحث مطرح شده در جلسات پیشین، موضوع «آسیب‌شناسی ادبیات دینی» را مطرح ساخت که مشروح آن تقدیم می‌شود.....

در ابتدا باید صمیمانه به خاطر کارهای خوبی که در این سال‌ها در حوزه ادبیات دینی در مجلات رشد انجام شده‌اند تشکر کنم. وقتی به دقت مطالب مجلات را با بازار نشر مقایسه می‌کنیم، بهتر متوجه می‌شویم. اما اگر مواردی را که به ذهن دوستان رسیده بود مورد توجه قرار دهیم، جای کار زیادی در این حوزه وجود دارد. در اندیشه دینی، نیت جایگاه ویژه‌ای دارد. علاوه بر این که در حدیث آمده است: «الاعمال بالنیات»؛ «اعمال شما به نیت شماست». در جای دیگر نیز آمده است: «نیه المؤمن خیر من عمله»؛ «نیت مؤمن از عمل او بهتر (ارزشمندتر) است.»

نیت اصالتی دارد که حتی اگر به عمل هم نرسد، کارکرد خودش را حفظ می‌کند. بر اساس آموزه‌های دینی، علاوه بر کارهای انجام شده کارهای خوبی هم که انسان آن‌ها را انجام نداده است و نیت انجام آن‌ها را هم داشته است. در نامه اعمال ثبت می‌شوند. حتماً شما هم کارهای بسیاری را در برنامه

داشته‌اید که به دلایل گوناگون انجام نشده‌اند و حتماً برایتان محفوظ خواهند بود. خدا از همه‌گی قبول کند.

راهگشایی و الگو بودن در مجلات رشد

به دلیل داشتن مخاطب میلیونی در مجلات رشد، ما می‌توانیم در حوزه دین و ادبیات دینی راه‌گشا و الگو باشیم. قطعاً مجلات رشد می‌توانند الگو باشد؛ همان‌طور که در سال‌های اخیر در حوزه شعر و داستان الهام‌بخش بوده‌اند، در حوزه‌های دیگر هم می‌تواند الهام‌بخش باشد. مجلات رشد می‌توانند چراغ عرضه درست و مؤثر دین را روشن کنند تا این نور بتابد و گروهی جمع شوند و از آن

تربیت دینی از جنس ایمان است و ایمان موضوعی قلبی است

استفاده کنند. این وجه، جنبه جریان‌سازی مجلات رشد در این حوزه است. بدون اغراق احساس می‌کنم حضور شما سردبیران در هریک از مجلات موجب شده است تا مرکزیتی ایجاد شود و افرادی حول آن مرکز در رفت و آمد باشند که صاحب قلم و صاحب فکر هستند. این که شما توانسته‌اید مجله را به مرکز اندیشه‌ورزی تبدیل کنید، موقعیت بسیار مهمی است. شما می‌توانید از این فرصت برای ایده‌پردازی در حوزه دین هم استفاده کنید. طیف بزرگ کودک، نوجوان و جوان، به واسطه رهبری شما، می‌توانند کارهای خوبی انجام دهند.

اتفاقی که در حوزه‌هایی چون داستان و شعر در مجلات پایه‌ریزی و دنبال شده، تجربه‌ای برای کار جدی و مستمر در مجلات ایجاد کرده است و قابلیت‌هایی هستند

که به فعلیت درآمده‌اند. این امر را می‌توان به حوزه دین هم سرایت داد. تجربه کارگاهی که به ایجاد آثار خیلی خوب انجامید، اگر در حوزه ادبیات دینی هم انجام شود، می‌تواند باعث امیدواری بیشتری به آینده شود. البته باز هم تأکید می‌کنم، همان‌طور که در حوزه‌های دیگر عجله نکردید و حساب‌شده و منطقی جلو رفتید، در این حوزه نیز همین‌گونه باشید. شاید هیچ‌یک از صحبت‌هایی که در این جلسات شده است، بازخوردی در مطالب امسال مجلات نداشته باشد، ولی در سال‌های آینده شاهد نتایج خواهیم بود.

بهتر است تمام مجلات را در حوزه دین به صورت مستقل ارزیابی کنیم و علاوه بر جلسات عمومی، جلسات اختصاصی نیز در هر مجله با مخاطب خاص همان مجله برگزار کنیم.

یکی از مشکلاتی که تا به امروز وجود داشته، این است که متأسفانه بعد از انقلاب هیچ‌گاه در هیچ‌جایی نقد جدی بر ادبیات دینی انجام نگرفته است. به همین دلیل، تمام کارهای خوبی که در حوزه ادبیات دینی انجام شده‌اند همگی حاصل ذوق شخصی نویسنده بوده و در فضای انفرادی خلق شده‌اند، اما بعد از عرضه به خوبی حمایت نشده‌اند. همان‌طور که در حوزه شعر و داستان جلسه تشکیل می‌دهیم و نقد می‌کنیم، در حوزه ادبیات دینی هم باید به همین شکل عمل کنیم. شما می‌توانید این چراغ را در مجلات روشن کنید. این هم وجه دیگری از اهمیت کار مجلات است.

ادبیات دینی و تبلیغ دینی

موضوع دیگری که متأسفانه با آن روبه‌رو هستیم این است که در حوزه ادبیات دینی و تبلیغ دینی، دست ما از پشتوانه فکری خالی است. پشتوانه فکری موضوع بسیار مهمی است.

به نظر من تشکیل جلسات عمومی و اختصاصی باعث به وجود آمدن پشتوانه فکری در حوزه دین و ارائه آن خواهد شد. در جماعت موجود در حوزه کودک و نوجوان، صد در صد یکی از بهترین مراکزی که می‌تواند متخصص تولید محتوای دینی تربیت کند، دفتر مجلات رشد است. جمعی که در این جا حضور دارند، هم درکی درست از زمانه دارند و هم درکی شایسته از دین. به همین دلیل، می‌توانند در حوزه تولید محتوای دینی وارد عمل شوند.

همه ما با اندیشه‌های **شهید مطهری** آشنا هستیم و از نقش ایشان در نیم قرن اخیر آگاهیم. شهید مطهری با آن سطح از معلومات و دانشی که داشتند، اگر تشخیص می‌دادند کسی استعدادی دارد، از آن فرد استفاده می‌کردند؛ همان طور که از **دکتر شریعتی** استفاده کردند. ایشان تأکید بسیاری روی زبان، ادبیات دکتر شریعتی داشتند. آقای مطهری در سطحی پایین تر همین نگاه را نسبت به **محمود حکیمی** هم داشتند. ایشان اگر استعدادی را می‌یافتند از آن استفاده می‌کردند. در دفتر مجله هم می‌توان همین روش را پی گرفت و افراد با استعداد را جذب کرد. به نظر من، دفتر مجله یکی از مهم ترین مراکز تولید محتوای دینی مؤثر است.

آسیب شناسی تعلیم و تربیت دینی در ایران %

پس از ذکر این مقدمات، اجازه بدهید من مروری بر آسیب شناسی تعلیم و تربیت دینی در ایران داشته باشم تا بدانیم در چه فضایی زندگی می‌کنیم. برخی از آسیب‌ها از جهان بیرون و غیر مسلمان و رسانه‌ها وارد می‌شود، مثل پیام‌هایی که ناخواسته دریافت می‌شود، فیلم‌های سینمایی، موسیقی، ادبیات ترجمه‌ای غیر دینی یا ضد دینی. ما نمی‌توانیم جلوی این ابزارها را بگیریم. یکی از کارهایی که دین توصیه می‌کند، این

است که نگذارید کودکان به فضای آلوده وارد شوند، ولی ما در جامعه‌ای باز زندگی می‌کنیم و راهی جز تقویت ایمان بچه‌هایمان نداریم. بچه‌ها باید موضع داشته باشند. ما اگر می‌خواهیم سهمی در حوزه تربیت دینی داشته باشیم، باید بتوانیم تربیت درونی بچه‌ها را تقویت کنیم

به غیر از آسیب‌های بیرونی، متأسفانه آسیب‌هایی در درون جامعه اسلامی هم وجود دارد که بهتر است مروری بر آن‌ها نیز داشته باشیم. من چند مورد از این آسیب‌ها را در این جا مطرح می‌کنم. یکی از آن‌ها این است که تعلیم

یکی از کارهایی که دین توصیه می‌کند، این است که نگذارید کودکان به فضای آلوده وارد شوند

و تربیت دینی ما ناقص است و اگر بخواهیم ارزیابی کنیم، می‌بینیم ما فقط در تعلیم دینی کار می‌کنیم، نه تربیت دینی. تربیت دینی از جنس ایمان است و ایمان موضوعی قلبی است. اکراه و اجبار در دین وجود ندارد، اما این دلیل نمی‌شود که درس تعلیمات دینی در مدرسه تعطیل شود. هر درسی کارگاه و آموزشگاهی دارد و کارگاه درس دینی، معلم دینی است.

آسیب دوم این است که ما دین را روی در و دیوار می‌آوریم، اما آیا این کار تأثیری هم دارد؟ به نظر می‌رسد خیلی تأثیر ندارد. نباید در این حوزه ولخرجی کرد.

مطلب بعد، شبکه عظیم مداحی و مداحان است. حتی مراجع تقلید هم از این وضع انتقاد کرده‌اند. متأسفانه در مواردی شبکه مداحی از کنترل روحانیت خارج شده است. در کجای اسلام آمده است که نیروی عظیم عقل تا این اندازه زیر دست و پای احساس بیفتد؟

عقل سرور احساس است!

آسیب بعدی تمام کارهایی است که به اسم فوق برنامه در مدرسه‌ها اجرا می‌شود. چرا باید دانش‌آموزان را به اجبار به صف نماز برد؟

ما غالباً دین را مترادف با غم و اندوه معرفی کرده‌ایم. چرا باید برای کودک و نوجوان جنبه غم‌افزایی دین را تکرار کنیم و حالت انبساط خاطری را که در دین وجود دارد بیان نکنیم؟ عنصر انتخاب، آگاهی و اشتیاق که در صدر اسلام جان‌مایه همه آموزه‌های اسلام بود، امروزه نیز عنصری مهم در امر دین است و حرف اول را می‌زند. برداشت مخاطبان ما از جامعه دینداران چیست؟

آقای دکتر احمد احمدی عضو قدیمی شورای انقلاب فرهنگی هستند و کرسی فلسفه اسلامی را در دانشگاه تهران داشته‌اند. ایشان می‌گویند: «متأسفانه تعلیم و تربیت برای اعظام علمای ما چندان مهم نیست.» علامه جعفری زمانی که در چند قدمی مرجعیت بودند، به ایران بازگشتند تا به جوانان درس بدهند. همه به ایشان اعتراض کردند، اما ایشان درد دین داشتند و از مرجعیت گذشتند. یکی از جوان‌ترین افرادی که در حوزه اندیشه دینی کار می‌کند، آقای علیرضا اعرافی است. ایشان می‌گوید: «ما در خصوص مسائل اجتماعی و تربیت و فقه تربیتی خلأ تئوریک داریم.» آقای مطهری معتقد بودند که انتشارات دینی ما مریض است. تمام تألیفات آقای مطهری بر اساس نیاز زمانه بوده است. ایشان «داستان راستان» را در کنار کتاب‌هایی چون «عدل الهی» و «علل گرایش به مادی‌گرایی» نوشته‌اند، چون تشخیص دادند که این کار ضروری است. به نظر من یکی دیگر از دلایل نابسامانی‌های انتشارات دینی، پرداختن سطحی به عرفان است. عرفان مقوله‌ای نیست که بتوان به راحتی آن را در اختیار مخاطب عام قرار داد. امروز بعضی از مسائلی که

پرهیز از آفت تکرار مکررات در موضوعات دینی است. باید به تازه‌ها و تازه دیدن‌هایی از دین دست پیدا کنیم.

در یک کلام باید بگویم وظیفه ما اطلاع‌رسانی دینی نیست. ما باید کاری تأثیرگذار از جنس تربیت تولید کنیم. جای تعلیم در کتاب درسی است. ما باید شاه‌بیت‌های تربیتی دینی را برای مخاطب پیدا کنیم و به آن‌ها بپردازیم. برای مثال، یکی از شاه‌کلیدهای تربیت دینی، پرده‌داری است. معلم باید در امر تربیت پرده‌دار باشد. ما باید این شاه‌کلیدها را بیابیم و روی آن‌ها تمرکز کنیم. ما به عنوان سردبیر باید نکات و جنبه‌های جذاب دین را که کمتر به آن‌ها پرداخته شده است، شناسایی کنیم.

نگاه عقلانی به دین با پوشش ادبی و هنری، نکته دیگری است که باید به آن توجه ویژه داشته باشیم. برای سخن گفتن از دین باید به بستر ادبیات و هنر توجه کنیم.

نکته بعد این است که برای پرداختن به دین باید شیوه تربیتی پیغمبر اسلام (ص) را به عنوان سرچشمه تربیت دینی در نظر بگیریم و نگاه متعادل و سه دور از افراط و تفریط به دین داشته باشیم.

ویژگی‌های خاص پدیدآورندگان مطالب دینی

به نظر من، کسانی می‌توانند در تولید محتوا نقش مؤثری ایفا کنند که ویژگی‌های خاصی داشته باشند، از جمله:

- ✽ درک درست از زمانه و درد دین داشته باشند؛
 - ✽ قصه‌نویسی بدانند. قصه به عنوان یک عامل مؤثر، شأن بالایی دارد و قصه‌نویسان می‌توانند درباره این موضوع فکر کنند؛
 - ✽ عاشق نوشتن و اندیشه‌ورزی در حوزه دین باشند؛
 - ✽ در حوزه دین بی‌سواد نباشند.
- امیدواریم ان‌شاءالله در سال‌های آینده در مجلات رشد مطالب تأثیرگذاری در حوزه دین تولید شود.

خصوصی، تجربی، شخصی و غیر قابل بیان عمومی هستند به راحتی چاپ می‌شوند.

سید حسن خمینی نقل می‌کند که در سنین نوجوانی علاقه زیادی به خواندن نماز شب پیدا کرده بود. حضرت امام خمینی (ره) از این موضوع مطلع شدند و یک روز سید حسن را صدا کردند و از او خواستند که نماز شب نخواند، ولی به جای آن، نماز اول وقت را ترک نکنند. خوب بازی کند و خوب درس بخواند.

نکته قابل توجه دیگر اینکه ما جوهر دین را اشتباه گرفته‌ایم و فقط به مناسک و امور ظاهری می‌پردازیم. مسابقات قرآنی که در مدارس برگزار می‌شوند، غالباً در حوزه لحن و ترتیل و صوت هستند و به معارف قرآن وارد نمی‌شوند. یکی از آفات بسیار مهم، نگاه مناسکی به مسائل تربیتی دین است.

جمع‌بندی من این است که مجلات برای ارائه دین ویژگی‌های منحصر به فردی دارند. چون تهیه مجلات غیر اجباری و اختیاری هستند و اوقات فراغت را پر می‌کنند، برای تبلیغ دین شاید بهتر از کتاب درسی هستند. پس باید برایش جا باز کنیم. طیف عظیم مخاطبان هم مهم است. این که مجله جای کمی برای پرداختن به موضوعات گوناگون دارد، مزیت به شمار می‌آید، چون هر چه فضا محدودتر باشد می‌توان حرف‌های دقیق‌تر و حساب‌شده‌تر بهتری زد. محدودیت صفحات عیب نیست و اشکالی ندارد.

ویژگی‌های مطالب دینی مجلات

به نظر من مباحث و مطالب دینی مجلات باید چند ویژگی داشته باشد: اول استفاده از منابع دست اول؛ دوم مطالعه گروهی و هم‌فکری برای سوژه‌یابی و درک سوژه‌های خاص برای مخاطب خاص؛ سوم رسیدن به کلیدواژه‌های اصلی دین و تأمل در آن‌ها و چهارم به دست آوردن پادزهر برای آفت‌های دینی. یکی از مسائلی که خیلی مهم است و باید به آن توجه کنیم،